

दमनो यामायनः। अग्निः। त्रिष्टुप्, ११-१४ अनुष्टुप्

मैनमग्ने वि दहो माभि शोचो मास्य त्वचं चिक्षिपो मा शरीरम्।

यदा शृतं कृणवो जातवेदोऽथैमेनं प्र हिणुतात्पितृभ्यः ॥ १०.०१६.०१

जातवेदः- जातविद्य। अग्ने। मा। एनम्- एतं प्रेतम्। वि दहः- दहनं कुरु। मा। अभि शोचः- सन्तापेन युक्तं कुरु। अस्य- एतस्य। त्वचम्। शरीरम्- देहम्। मा चिक्षिपः- मा विक्षिप। यदा। शृतम्- एनं पक्वम्। कृणवः- अकरोः। अथ- तदा। ईमेनम्। पितृभ्यः- पूर्वपुरुषेभ्यो दिवं गतेभ्यः। प्र हिणुतात्- प्रेरय ॥१॥

शृतं यदा करसि जातवेदोऽथैमेनं परि दत्तात्पितृभ्यः।

यदा गच्छात्यसुनीतिमेतामथा देवानां वशनीर्भवाति ॥ १०.०१६.०२

जातवेदः- जातप्रज्ञ। यदा। शृतम्- एनं पक्वम्। करसि- करोषि। अथ- अनन्तरम्। पितृभ्यः- अस्य पूर्वपुरुषेभ्यो दिवं गतेभ्यः। ईमेनम्- एतम्। परि दत्तात्- देहि। यदा। एताम्- इदम्। असुनीतिम्- प्राणनयनम्। गच्छाति- गच्छति। अथ- तदा। देवानाम्- देवतानाम्। वशनीः- वशं प्रापितः। भवाति- अयं जीवो भवति ॥२॥

सूर्यं चक्षुर्गच्छतु वातमात्मा द्यां च गच्छ पृथिवीं च धर्मेणा।

अपो वा गच्छ यदि तत्र ते हितमोषधीषु प्रति तिष्ठा शरीरैः ॥ १०.०१६.०३

चक्षुः- दृक्शक्तिः। सूर्य- सवितारम्। गच्छतु- सरतु। वातम्- वायुम्। आत्मा- प्राणः। धर्मेणा- धर्मेण। द्यां च पृथिवीं च- द्यावापृथिव्यौ। गच्छ। यदि। तत्र- अप्सु। ते- तव। हितम्। तर्हि। अपः- उदकम्। गच्छ- सर। शरीरैः- शरीरावयवैः। ओषधीषु। प्रति तिष्ठ ॥३॥

अजो भागस्तपसा तं तपस्व तं ते शोचिस्तपतु तं ते अर्चिः।

यास्ते शिवास्तन्वो जातवेदस्ताभिर्वहैनं सुकृतामु लोकम् ॥ १०.०१६.०४

अजो भागः- यो जन्मरहितो भागो जीवोस्ति शरीरेन्द्रियव्यतिरिक्तः । तम् । तपसा- तापेन । तपस्व-
तप्तं कुरु । हे अग्ने । ते- तव । शोचिः- ज्वाला । तपतु । ते- तव । अर्चिः- भाः । तम् । तपतु ।
दुःखादिसुखान्तधर्ममयधर्मानुष्ठानेन तं तपेति सर्वभूतहितक्रतुं प्रार्थयते । जातवेदः- जातप्रज्ञ
सर्वभूतहितक्रतो । याः । ते- तव । शिवाः- कल्याण्यः । तन्वः- दीप्तयः । ताभिः । एनम्- एतं
जीवम् । सुकृतां लोकम्- पुण्यलोकम् । वह- प्रापय ॥४॥

अव सृज पुनरग्ने पितृभ्यो यस्त आहुतश्चरति स्वधाभिः ।

आयुर्वसान् उप वेतु शेषः सं गच्छतां तन्वा जातवेदः ॥ १०.०१६.०५

यः । ते- त्वयि । आहुतः- समर्पितः । स्वधाभिः- स्वशक्तिभिः स्वकृतपुण्यैः । चरति । तम् । अग्ने
जातवेदः । पितृभ्यः- पूर्वपुरुषेभ्यः । पुनः- भूयः । अव सृज- प्रेरय । शेषः- दग्धशरीरव्यतिरिक्तः
शिष्टो जीवः । आयुर्वसानः- आयुष्मान् सन् । उप वेतु- उपगच्छतु । तन्वा- अन्यदेहेन । सं
गच्छताम्- सङ्गतो भवतु ॥५॥

यत्तै कृष्णः शकुन आतुतोद पिपीलः सर्प उत वा श्वापदः ।

अग्निष्टद्विश्वादगदं कृणोतु सोमश्च यो ब्राह्मणो आविवेश ॥ १०.०१६.०६

ते- तव । यत्- यच्छरीरभागम् । कृष्णः शकुनः- काकः । आतुतोद- तुन्नवान् । पिपीलः-
पिपीलिका । सर्पः- नागः । श्वापदो वा- शुनको वा तुन्नवान् । तत् । विश्वात्- सर्वभक्षः । अग्निः ।
अगदं करोतु- दोषरहितं करोतु । यः । ब्राह्मणान्- विदुषः । आविवेश- प्रविवेश । स सोमश्च । अगदं
कृणोतु । स्थूलशरीरे यो दोषो जातः स सूक्ष्मशरीरमपि बाधते । तद्दोषापनोदनायायं मन्त्रः ॥६॥

अग्नेर्वर्म परि गोभिर्व्ययस्व सं प्रोर्णुष्व पीवसा मेदसा च ।

नेत्त्वा धृष्णुर्हरसा जर्हृषाणो दुधृग्विधक्ष्यन्पर्यङ्ख्याते ॥ १०.०१६.०७

अग्नेः । वर्म- कवचम् । गोभिः- तेजोभिः । व्ययस्व- संवृणु । पीवसा- स्थूलेन । मेदसा । सम्-
सम्यक् । प्र- प्रकर्षेण । ऊर्णुष्व- आच्छादय । धृष्णुः- धर्षकः । हरसा- तेजसा । जर्हृषाणः- हृष्टः ।

दधृक्- धृष्टः प्रगल्भः। विधक्ष्यन्- विशेषेण दहन्। त्वा- त्वाम्। न पर्यख्याते- न सर्वतः
क्षिपति ॥७॥

इममग्ने चमसं मा वि जिह्वरः प्रियो देवानामुत सोम्यानाम्।

एष यश्चमसो देवपानस्तस्मिन्देवा अमृता मादयन्ते ॥ १०.०१६.०८

अग्ने। देवानाम्- देवतानाम्। उत- अपि च। सोम्यानाम्- पितृणाम्। यः। प्रियः। इमं। चमसम्-
भाजनोपलक्षितरसोपलब्धिस्थानम्। अग्ने। मा विजिह्वरः- मा विचालय। यः। एषः- अयम्।
देवपानः- देवभोगः। चमसः। तस्मिन्। अमृताः- अमृतस्वरूपाः। देवाः। मादयन्ते- सन्तुष्टा
भवन्ति ॥८॥

क्रव्यादमग्निं प्र हिणोमि दूरं यमराज्ञो गच्छतु रिप्रवाहः।

इहैवायमितरो जातवेदा देवेभ्यो हव्यं वहतु प्रजानन् ॥ १०.०१६.०९

क्रव्यादम्- आमिषभक्षकम्। अग्निम्। दूरम्। प्र हिणोमि- प्रगमयामि। रिप्रवाहः- दोषवाहकः सन्।
यमराज्ञः- नियमाधिदेवतातः। गच्छतु- दूरं सरतु। इह- अत्र। एव। अयम्- एषः। इतरः-
अन्यः। जातवेदाः- जातविद्योग्निः। प्रजानन्- बुद्ध्यन्। देवेभ्यः- देवताभ्यः। हव्यम्। वहतु-
प्रापयतु ॥९॥

यो अग्निः क्रव्यात्प्रविवेश वो गृहमिमं पश्यन्नितरं जातवेदसम्।

तं हरामि पितृयज्ञाय देवं स घर्ममिन्वात्परमे सधस्थे ॥ १०.०१६.१०

यः। क्रव्यात्- आमिषभक्षकः। अग्निः। वः- युष्माकम्। गृहम्। प्रविवेश- प्रविष्टवान्। तम्।
इमम्- एनम्। इतरम्- अन्यम्। जातवेदसम्- जातविद्यमग्निम्। पश्यन्। पितृयज्ञाय- पितृणां
पूजायै। हरामि- अपगमयामि। सः- असावितरो जातवेदा अग्निः। परमे सधस्थे- स्वर्गे। घर्म-
दुःखादिसुखान्तपुण्यम्। इन्वात्- प्रापयति ॥१०॥

यो अग्निः क्रव्यवाहनः पितृन्यक्षदृतावृधः।

प्रेतुं हव्यानि वोचति देवेभ्यश्च पितृभ्य आ ॥ १०.०१६.११

यः । कव्यवाहनः- हव्यवाहकः । अग्निः । ऋतावृधः- धर्मवर्धकान् । पितृन् । यक्षत्- यजति । सः ।
देवेभ्यः- देवताभ्यः । पितृभ्यः- पूर्वपुरुषेभ्यः । च । हव्यानि । वोचति- समर्पयति ॥११॥

उ॒शन्त॑स्त्वा नि धी॒म॒ह्यु॒शन्तः॑ समि॒धीम॑हि ।

उ॒शन्तु॑शत आ वह॑ पित॒र॒न्ह॒विषे॑ अ॒त्तवे॑ ॥ १०.०१६.१२

उशन्तः- कामयमानाः । त्वा- भवन्तम् । नि धीमहि- वयं स्थापितवन्तः । उशन्तः । समिधीमहि-
सम्यक् ध्यायामः । उशन्- कामयन् । उशतः- कामयतः । पितृन्- पूर्वपुरुषानाचार्यान् । हविषे
अत्तवे- हव्यभक्षणाय । आ वह- प्रापय ॥१२॥

यं त्वम॑ग्ने स॒मद॑ह॒स्तमु॒ निर्वा॑पया पुनः ।

क्रि॒याम्बु॑त्र रोहतु॒ पाक॑दूर्वा व्य॒ल्कशा॑ ॥ १०.०१६.१३

अग्ने । यम् । त्वम् । समदहः- दग्धवानसि । पुनः । तम् । निर्वापय- शमय । अत्र । क्रियाम्बु-
उदकम् । रोहतु- वृद्धं भवतु । व्यल्कशा- विविधशाखा । पाकदूर्वा- परिपक्वदूर्वा उत्पाद्यताम् ॥१३॥

शी॒ति॒के॒ शी॒ति॒का॒वति॒ ह्रादि॑के॒ ह्रादि॑का॒वति॒ ।

म॒ण्डू॒क्या॒३ सु॒ सं ग॑म॒ इमं॑ स्व॒ग्निं ह॑र्षय ॥ १०.०१६.१४

मृतस्योपासकस्य अग्न्युपासनफलमत्रोच्यते । शीतिके- शीतले । शीतिकावति-
शैत्ययुक्तौषधियुक्ते । ह्रादिके- आह्लादयित्री । ह्रादिकावति- आह्लादकफलयुक्ततरुसंयुते पृथिवि ।
मण्डूक्या- वृष्टिप्रियया मण्डूकस्त्रिया । सु सं गम- सुष्ठु सङ्गता भव । प्रभूतवृष्टियुक्ता भवेति भावः ।
इमम्- एनम् । स्वग्निम्- शोभनाग्निम् । हर्षय- प्रोत्साहय ॥१४॥